

SÕNADEST MELOODIANI

Juhtumiuuring väikelapse laulmise arengust

MARJU RAJU, JAAN ROSS*

Igal suuremal muusikapsühholoogide kogunemisel puudutatakse ühe olulise teemana keele ja muusika seoseid. Konsensuslikke seisukohti küsimustes, kumb neist tekkis evolutsiooni käigus esimesena või kas inimarengu juures on olulisemal kohal keel või hoopis muusika, pole siiani saavutatud. Muusika evolutsioonilisse arengusse püütakse pilku heita näiteks ka teiste liikide uurimise kaudu, kuid väga palju olulist informatsiooni annab väikelaste uurimine.

Laste puhul on uuringutes tähelepanu all kahesuunalised püüdlused: selgitada võimalikult täpselt välja kuulmistaju iseärasused ja mehhanismid (n-ö passiivne valmidus helisid vastu võtta) ning kirjeldada võimalikult detailselt nii kõne kui ka muusikalise arengu etappe, mis sisaldab nii võimet helisid produtseerida kui ka neid mõtestada ning hõlmab lisaks tajusüsteemile ka mälu, keskkonnast tulevat stimulatsiooni ning individuaalseid erinevusi, sealhulgas motivatsiooni häälitseada ehk lapse aktiivset püüet kõnelda või laulda. Helide tajumise kohta on rohkem teada, sest passiivset võimet üksikuid helisid või helidevahelisi suhteid tajuda on võimalik uurida juba paari tunni vanustel vastsündinutel. Uuringud (vt nt ülevaadet muusikalise arengu kohta Trehub 2003: 3–14; keelelise arengu kohta Velleman, Vihman 2006: 27) tõendavad, et inimene sünnib võimega tajuda helidemaailma (nii keelt kui ka muusikalisi helisid) väga nüansirikkalt. Siiski on huvitav märkida, et kultuurilised erinevused võivad mõjutada vastsündinute muusika kuulamise eelistusi, mis viitab sellele, et võrreldes teiste meeltega on kuulmistaju saanud sünnihetkeks juba teatud edumaa (Trainor, Hannon 2013: 446). Muusikaline eneseväljendus, laulmine, on aktiivne tegevus, mille uurimine on võrreldes kuulmistajuga märkimisväärselt keerukam. Kuigi mitmete uuringute (Moog 1976; Davidson, Colley 1987; Davidson, Scripp 1988; Davidson, Welch 1988; Davidson 1994) tulemustena saab kirjeldada laulmise arengus teatud seaduspärasusi, leidub ka uurimusi, mis neid tulemusi ei kinnita. Muusikalise arengu kohta leiab tihti kirjeldusi, mis sisaldavad kitsendusi, nagu „umbes selles vanuses” ja „enamikul lastest”, millest saab järeldada, et individuaalsed või keskkonnast tulenevad erinevused võivad olla märkimisväärsed. Laulmise arengu kohta on laiemalt tuntud teooria, mille kohaselt ilmuvad umbes teise eluaasta paiku esmalt laulude sõnad, mille häälduskontuurid kujundavad esmastes laulukatsetustes selle meloodiat ja rütmi; lapse vanuse kasvades muutub meloodiajoonis äratuntavamaks ning lisandub ka stabiilses helistikus püsimise püüd. Seega, sõnad edestavad meloodiat ning võiks teha järelduse, et keeleline areng on kui mitte muusikalisest arengust olulisem, siis viimasele vähemalt eelduseks.

* Marju Raju kogus ja analüüsis andmed ning kirjutas artikli teksti. Jaan Ross on Marju Raju doktoritöö juhendaja ning oli kogu uurimuse nõustaja ja artikli käsikirja esmane retsensent.

Samas esineb erandeid. Näiteks Stefanie Stadler Elmeri (2011) juhtumianaalüüs 1 aasta ja 8 kuu vanuse tüdrukuga näitas, et laps omandas esmalt tuntud saksa lastelaulu meloodia, mida ta suutis äratuntavalt esitada, enne kui suutis laulusõnu üldse hääldada.¹ Samuti toob Stadler Elmer (2012b: 11–12) oma ülevaateartiklis välja teisigi, valdavalt kvalitatiivmeetoditega läbi viidud longitudinaaluurimusi, mis kinnitavad tema juhtumianaalüüsi tulemusi ning seavad kahtluse alla paradigma, et arenguprotsessis on keele omandamine laulmise ilmumise eeltingimuseks.²

Nimetatud uuringud erinevad üksteisest nii uurimisküsimuste püstituse, andmete kogumise viisi kui ka katseisikute arvu poolest ning saadud tulemusi oleks õigem vaadelda kui teineteist täiendavaid, mitte tingimata vastandavaid seisukohti. Mõlema teooria ühiseks jooneks on lapse vanus (lapsed hakkavad laulma umbes 1,5–2 eluaasta vanuses) ning paratamatult ka keele omandamise fakt, mis peab siis kas eelnema või järgnema muusikalisele eneseväljendusele.

Ka uuritavaid mõisteid defineeritakse erinevalt. Meloodia produtseerimise, st viisi laulmise kohta on võimalik kasutada erinevaid lähenemisi, et seda „oskust” konkreetset defineerida. Kõige lihtsamini on asjale lähenenud Walter Dowling (1984, tsit Stadler Elmer 2011 kaudu), kes oma tütarde laulmise arengust rääkides defineeris laulmise kui vokaalide tahtliku pikendamise, mis erines kõnes kasutatavatest vokaalidest. Tõenäoliselt ongi just katseisikute vanemad ja hooldajad õiged eksperdid eristamaks, kas lapse häälitsus võiks olla kõne või laulmise imiteerimine.

Kindlasti mängib laulmise arengu uurimisel rolli uuritavate väga noor vanus ning ka uurimise meetod, mis võib olla lihtsalt kirjeldav/vaatlev või siis testilaadne, kus püütakse uuritavale fenomenile saada vastuseid konstrueeritud ning võimalikult kontrollitud situatsioonides. Väikelapse võimete uurimine ning sealjuures objektiivsete tulemuste saamine on keerukas ettevõtmine, sest lapse käitumist mõjutavad lisaks tema oskustele ka motivatsioon, meeleolu ning olukorra turvalisus (tuttav keskkond ja inimesed). Tihtipeale keeldub väikelaps võõras keskkonnas üldse midagi tegemast või siis on nõus tegema asju, mis ei pruugi olla uurimuse eesmärgiga seotud. Laborisituatsioonis lapse võimeid uurides võib see viia kas testimise ebaõnnestumiseni või väga suurte erinevusteni laboris saadud tulemuste ja lapsevanemate lapse tava-situatsioonis käitumise raportite vahel. Näiteks Kyoko Iitaka ja Ryogoro Sano (1980: 16) longitudinaalne uurimus 6–24-kuuste jaapani väikelaste kõne arengust näitas, et emad raporteerisid lapse esimese tähendusliku sõna ilmumist mõnel juhul lausa pool aastat varem kui teadlased, kes jälgisid samu lapsi kord kuus laboritingimustes.³ Sealjuures oli nimetatud uuringus testimisolukord laboris muudetud väga lapsesõbralikuks: laps mängis koos oma emaga mängunurgas, kus neid jälgiti kahepoolse peegli ja videokaamerate abil. M. Elizabeth Graue

¹ Oluline on ka mõiste „laulusõnad” defineerimise küsimus, sest uuritud laps kasutas laulmisel siiski silpe, kuid need ei moodustanud mõtestatud sõnu, ammugi mitte selle konkreetse lastelaulu sõnu. Artikli autoritel on olnud võimalus vestelda Stefanie Stadler Elmeriga, kes kinnitas, et tal on ka teisi dokumenteeritud analoogseid näiteid lastest, kellel domineerivad kõne-eelses arengus pigem muusikalised eneseväljendused. Publitseeritud on lisaks veel üks juhtumiuuring 14-kuuse lapse kohta (Stadler Elmer 2012a).

² Inglise keeles kasutatakse selle kohta ka mõistet *musical-origins-of-language hypothesis*.

³ Iitaka ja Sano ise analüüsis sellele aspektile tähelepanu ei juhi, kuid on tulemusi koondivas tabelis vastava info välja toonud.

ja Daniel J. Walsh (1998) soovitud laste uurimiseks sisaldavad samuti tähelepanekut, et lapsed täidavad erinevaid ülesandeid palju kompetentsemalt, kui need esitatakse neile mõtestatud situatsioonis.

Kuigi eelnevalt nimetatud uuringud on keskendunud laulmisele kui üldisele oskusele, võib selle omakorda jagada kaheks: lapsele tuttavate lastelaulude omandamine ning improvisatsiooniline laulmine. Margaret S. Barrett (2006: 203–204) järeldeb oma ülevaates erinevatest uurimustest laste improvisatsiooniliste laulude kohta, et kuigi laulmise kategoriseerimiseks on erinevaid võimalusi näiteks laulude sisu või funktsiooni järgi, on mõned ühised jooned, mis erinevaid lähenemisi iseloomustavad: 1) lauludes on tähtsamal kohal sõnad, mis kujundavad ka meloodiat, 2) laulud sisaldavad lapse jaoks juba tuttavate laulude elemente, 3) laule kasutatakse suhtlemisel teistega, kas oma sõnumi edastamiseks või siis spetsiaalse laulumängu vormis. Anabel J. Cohen (2012: 180) toob välja, et võime vokaalselt improviseerida eeldab teatud muusikaliste grammatikareeglite tundmist ning areneb vanusevahemikus 18 kuud kuni 7 eluaastat, misjärel spontaanne improvisatsiooniline laulmine lastel reeglina lakkab. Kuid see ei tähenda, et hilisemas vanuses ei suudaks inimene enam omandada muusikalisi reegleid, pigem lõpetavad lapsed oma improvisatsioonilised laulud mõnel muul arengulisel põhjusel.⁴ Ka Cohen (2012) mainib, et improvisatsiooniliste laulude uurimisel jääb vajaka võrreldavast andmestikust, eriti nooremate laste kohta.

Lapse arengut jälgides saab erinevaid protsesse kirjeldada, jagades need tinglikult kolme rühma: 1) mida laps juba teha suudab/oskab, 2) mida ta parajasti tegema õpib, n-õ harjutab, 3) tegevused, mis ootavad teise etapi järel, mida ta suudaks teha siis, kui mingi eeldusoskus selleks on omandatud. Sellise tavaloo-gikaga haakub hästi Jaan Valsineri (1997) arenguteooria, mida ta on arendanud laste söömiskäitumist jälgides, kuid mille üldised printsiibid on ülekantavad ka teiste protsesside analüüsimiseks. Valsineri (1997) kohaselt saab uuritavat fenomeni (näiteks käitumist teatud situatsioonis või mõne oskuse arenemist) kirjeldada kolmest abstraktsest arengutsoonist lähtuvalt: a) vaba liikumise tsoon, b) ergutatud käitumise tsoon ja c) lähima arengu tsoon.⁵ Vaba liikumise tsooni iseloomustab lapse olemasolev käitumine teatud ajal ja ruumis, tegevused, mida ta suudab läbi viia iseseisvalt ja omal algatusel. Ergutatud käitumise tsoonis on tegevused, mida laps suudab läbi viia täiskasvanu juhendamisel ning mille algatab samuti täiskasvanu. Ergutatud käitumise tsoonis suudab laps teha asju ühel kindlal viisil (nagu ette näidatud) ning ei vaidlusta talle antud juhtnööre. Lähima arengu tsooni jäävad tegevused, mida laps veel iseseisvalt teha ei suuda, kuid suudab neid näiteks teha teatud määral täiskasvanuga koos. Lähima arengu tsoonis olevaid tegevusi ei võta laps veel omaalgatuslikult ette. Tegemist on muidugi teoreetilise kontseptsiooniga, mille kohta Valsiner ka ise märgib, et eri tsoonide vahelised piirid on dünaamilised. Kui võtta aluseks teooria, mille kohaselt ilmuvad laulmise puhul esmalt sõnad, võiks püstitada hüpoteesi, et kõne/sõnade olemasolu lapse vaba liikumise tsoonis on eelduseks, et laulmine võiks tegevusena olla võimalik lähima arengu tsoonis.

⁴ Spekulatsioonina võib välja tuua, et selles vanuses minnakse tavaliselt kooli, mis institutsioonina ilmselt spontaanset laulmist ei soosi, vaid keskendub pigem teatud laulurepertuaari võimalikult täpsele esitamisele. Kuid lisaks võib olla ka muid põhjuseid.

⁵ Oma teooria kujundamisel nimetab Valsiner oluliste alussammastena varasemaid James Mark Baldwini, Kurt Lewini ja Lev Vögotski töid, kellelt on laenatud ka mõisted „lähima arengu tsoon” ja „vaba liikumise tsoon”, mida ta on edasi arendanud (Valsiner 1997).

Meetod

Uuringu ajend ja eesmärk. Tegemist on juhtumianalüüsiga, mille eesmärgiks on kirjeldada ühe lapse muusikalise eneseväljenduse arenemist. Praegusel ajal on lapse esimese eluaasta dokumenteerimine fotode ja videotena väga levinud ja tehniliselt lihtne. Ka artikli esimesel autoril oli kogunenud mitmeid videoid oma tütre kasvamisest, mis said ajendiks käesoleva juhtumiuuringu läbiviimiseks. Juba olemasoleva videomaterjali süstemaatilise analüüsi eesmärk tulenes erinevustest eespool kirjeldatud laulmise arengu teooriates: millise paradigma järgi konkreetne väikelaps areneb, kas tema laulmise arengus ilmnevad esmalt kõnelised (laulusõnad) või muusikalised elemendid (meloodia). Samuti oli eesmärgiks vaadelda, kas ja kuidas saaks laulmise arenemise protsessi kirjeldada Valsineri (1997) arenguteooria toel.

Uuritav laps ja uurija mõju. Marie on pere ainus laps, kes kasvab eestikeelses keskkonnas. Tema füüsiline, vaimne ja sotsiaalne areng on olnud normikohane. Nii ema kui ka isa on kõrgharidusega ja tegelevad mõlemad aktiivselt muusikaga harrastaja tasemel. Marie ei käinud vaatlusperioodil lasteaias, vaid oli kodus ema või vanavanematega. Alates 13. elukuust on Marie osalenud koos emaga korra nädalas toimivas beebide laulu- ja meisterdamisringis (beebikoolis), kus tegevus toimub umbes kümnest lapsest ja nende hooldajast koosnevas grupis. Pool tundi on sisustatud muusikalise tegevusega (laulud, tantsud, pillimäng lihtsate rütmiiustrumentidega) ja teine pool tundi käelise tegevusega (joonistamine, rebimine, liimimine). Beebikoolis osaleb Marie väga hea meelega. Kuna uurimissubjekt on artikli esimese autori tütar, võib uurimissituatsiooni pidada osalusvaatluseks, kuna vaatluspaik on nii uurija kui ka uuritava kodu. Paratamatult tekib ema ja uurija rollikonflikt. Kui uurija peaks suutma võtta subjekti suhtes võimalikult erapooletu seisukoha ning vaatluse käigus sekkuma minimaalselt või vaid võimalikult kontrollitavate parameetrite kaudu, siis arvestades fakti, et lapse ema on samaaegselt muusikateaduse doktorant, on paratamatu, et tõenäoliselt suunati ja tunnustati lapse muusikalist arengut ning edusamme tavapärasest enam, mis võisid mõjutada arenguprotsesse ja lapse motivatsiooni laulda.

Andmete kogumine. Käesoleva uuringu tarbeks kasutati juba olemasolevaid materjale, mis ei olnud kogutud konkreetseid uurimisküsimusi silmas pidades. Lisaks pereliikmete tehtud video- ja helisalvestistele kasutati ka ema peetud päevikut, kuhu on alates lapse sünnist tehtud igapäevaseid sissekan-deid. Artiklis on analüüsitud kaht helisalvestist ja nelja videosalvestist kogupikkusega 3 min 33 sekundit, detailsema analüüsi jaoks on igast salvestisest valitud lühemad lõigud pikkusega 11–43 sekundit. Analüüsiks valitud salvestised on tehtud 20.–25. elukuu perioodil erinevates kodustes situatsioonides: söögilauas, vannis, voodis ja autos. Salvestamisseadmeid lapse eest ei varjatud. Video- ja helisalvestiste tegemiseks on kasutatud nutitelefonide iPhone 4 ja iPhone 4S sisseehitatud kaamerat ja mikrofoni.

Lapse keelelise arengu ülevaade artiklis on põgus ja sisaldab eelkõige sõnavara arengu osa, teistel aspektidel peatutakse vähem. Antud uuringu kontekstis oleks kohane analüüsida detailsemalt ka muid keele arengu protsesse ja tuua vastavaid dokumenteeritud näiteid, kuid tulenevalt uuringumetoodikast, kus uurimisküsimused sõnastati alles pärast vaatlusperioodi lõppu analüüsi käigus, ei ole keelenäiteid kogutud. Juhuslikult perearhiivi kogunenud

salvestised, kus laps lisaks muule tegevusele ka räägib, ei ole piisavad detailsema analüüsi läbiviimiseks ega järelduste tegemiseks. Siinkohal tuleb taas mainida uurija isiku mõju kogu uuringu protsessile: kui uurijast lapsevanem oleks olnud keeleteadlane, oleks ta tõenäoliselt pidanud oluliseks salvestada rohkem lapse kõnenäiteid, kuid antud juhul on lapse filmimisel olnud teadlik (kui ka alateadlik) fookus laulmisel ning ka päevikusse pole kõne arengu nüansse peetud vajalikuks üles märkida.

Analüüsiprogrammid. Salvestiste analüüsiks on kasutatud Stadler Elmeri ja Elmeri (2000) loodud ning vabavarana kättesaadavat kõne ja muusika mikroanalüüsi paketti, mis koosneb helianalüüsi ja noodistuse programmist ning võimaldab hästi kuvada just improvisatsioonilisi vokaalseid esitusi, mida on keeruline üles tähendada vastavalt tavanoodistuse nõuetele (kõikuvad helikõrgused, kõne- ja lauluhääle vahelduv kasutus, ebamäärane rütm). Helianalüüsi programmi osa (Pitch Analyser) võimaldab määrata iga silbi alguse- ja lõpuaja ning fikseerida selle helikõrguse (või helikõrguse muutuse silbi vahel). Sellisest informatsioonist koostatud sisendfaili (.txt) avamine noodistuse programmis (Notation Viewer) võimaldab kuvada esitust skaalal, kus horisontaalteljel on näha aeg sekundites ning vertikaalteljel helikõrguste skaala. Iga hääldatud või lauldud silp on näidatud kokkuleppelise tingmärgina esitatud helikõrgusel (või helikõrguste vahemikus). Mõne salvestise puhul, kus helikvaliteet oli kehvem, on toetava programmina helikõrguse määramiseks kasutatud ka vabavaralist Boersma ja Weeninki (2013) programmi Praat 5.3.83.

Keeleline areng

Kuna selle juhtumiuuringu fookuses on laulmise areng, on keelelise arengu aspekte puudutatud vähem detailselt. Siin artiklis on Marie rääkimise alguseks peetud võimet pidada dialoogi, vastates küsimustele kahesõnaliste lausetega, mis ilmnis 1 aasta ja 7 kuu vanuselt (19-kuuselt), ja laulmise alguseks esimesi äratuntavaid lastelaulude fragmente, mis ilmusid umbes kuu hiljem, 1 aasta ja 8 kuu vanuses (20-kuuselt).

Siin artiklis keskendutakse keelelise arengu osas vaid tähenduslikele sõnadele ning lähtutakse Marilyn May Vihmani ja Bénédicte Boysson-Bardies' (1991: 300, tsit Argus 2004: 26 kaudu) kahest teineteist täiendavast kriteeriumist, mis varaste sõnade identifitseerimisel arvestavad nii foneetilisi kui ka kontekstuaalseid parameetreid: sõna on lapse keeleüksus, mis 1) sarnaneb täiskasvanu vastava sõnaga (on seega äratuntava kujuga) ning 2) on kasutatud õiges kontekstis. Marie keeleline areng on kooskõlas Reili Arguse (2004: 27) uurimusega, mille kohaselt ilmuvad eesti keelt kõneleva lapse esimesed sõnad esimese eluaasta lõpus ning on nimetavakujulised, kuuludes enamikus pragmaatilis-leksikaalsesse klassi, millele võiks nimeks anda „lapsele olulised inimesed”. Esimene „sõna” oligi Mariel *emme*, mida ta ütles esimest korda juba 6-kuuselt. Siiski saab seda „emmet” nimetada sõnaks vaid tinglikult, sest esialgu olid sõnal lapse jaoks erinevad tähendused, lisaks ema kutsumisele kasutas ta seda juhtudel, kui tundis ebamugavust, hirmu või soovis midagi enda kätte saada.⁶ Esimesed tähenduslikud sõnad ilmusid 8 kuu vanuses, ning

⁶ Näiteks raamatut vaadates märkis *emme* Marie jaoks soovi keerata ette uus lehekülj.

nendeks olid eesti keeles üsna keerulise hääldusega *äpp* ('täpp'),⁷ mida laps kasutas, osutades ema sünnimärgile, ja *pööp*, *öpp* ('nööp'), osutades mõnele nõobile. 10-kuuse Marie kohta on üles märgitud juba kaheksa tähenduslikku sõna, 12-kuuselt ka sõnapaar *kalli-kalli*. Siis saabus keelelises arengus väike seisak,⁸ sest 13. elukuu kokkuvõttesse on märgitud järgmist: „sõnavara on kokku kuivanud, aga olemasolevat „emme” ja „aitäh” kasutab sihipäraselt.” Kuu aega hiljem (14-kuuselt) on päevikus märges, et uusi sõnu on kaks: *puu* ja *pa* ('palun'), aga *emme* ja *aitäh* on kasutusel mitmes olukorras/tähenduses ning laps varieerib intonatsiooni ja hääletooni vastavalt oma eesmärkidele. 14-kuuselt ilmus oluline sõna *issi*, samuti sõnad *kuku* (tähendustes 'nuku', 'kukkuma' ja peitusemängu osana), *aka* ('kala'), *mõmmi*, *tsu* ('kutsu'), *änku* ('jänku'). Samuti tekkis lapsel arusaam iseendast. Oma nime ta veel öelda ei suutnud, aga vastuseks küsimusele „Kus on Marie?” patsutas oma kõhtu. 15-kuuselt suutis sõnamängu „Patsu-patsu, kus on pann?” lõpus öelda *ee taa* ('ei tea') ja sellest alates läks keeleline areng edasi väga tormiliselt. 16.–18. elukuul ilmus palju uusi sõnu ning kahe- ja kolmesõnalisi lauseid (nt *ei pissi*; *see on kuusk*). Nagu eespool tekstis mainitud, siis 19-kuuse lapse puhul olid mõlemad lapsevanemad veendunud, et nüüd „laps räägib”. Kui varasemalt nimetas laps pigem lihtsalt ruumis olevaid objekte ning mitmesõnalised fraasid olid juhuslikud, siis 19 kuu vanuselt muutusid kahe-kolmesõnalised laused tavapäraseks. 20-kuuselt hakkas Marie lisaks konkreetsetele esemetele või nähtustele kirjeldama ka abstraktseid olukordi ja tundeid. Näiteks õhtul vanni tõstes ütles: *mõnus*. 22-kuuselt hakkas ta järjest enam kasutama mina-vormi, algul paralleelselt rääkides endast ka kolmandas isikus.⁹ Lapse kõnenäidete kohta selles vanuses on üles märgitud laused, nagu *tule mulle appi* ja *ma ei taha pissile*. 23-kuuselt hakkas Marie kõnega mängima, hakates kõnelemisprotsessist teadlik olles välja mõtlema uusi sõnu, sõnapaare, mis baseerusid mõnel tuttavalt sõnal või silbil (nt *aka-aka-pika-päka-pikk*; *emme-kuka-kapakkapp*), mis tegid talle endale palju nalja. Lisaks tulid selles vanuses jõuliselt tagasi kriiskamine, hõiked ja kilked, mis domineerisid kõne-eelsel ajal (6–8 kuu vanuses), kuid nüüd oli see juba teadlik eneseväljendamise valik, mida ta ise kommenteeris: *Mis sa kilkad! Maiie kajus natuke* või kaasates ka teisi: *Emme, teeme kõõget häält*.¹⁰

Reeglina vaataski raamatuid temaga ema, kuid sama käsklust *emme* kasutas ta lehepööramise soovi korral ka isa, vanaema ja tädiga.

⁷ Siin ja edaspidi on lapse sõnade hääldus toodud kursiivkirjas. Kui häälduse põhjal võib jääda sõna tähendus ebaselgeks või laps ei kasuta sõna (ainult) selle korrektset tähenduses, on sulgudes lisatud sõna õige kirjaipilt.

⁸ Sellel perioodil toimub aktiivsem füüsiline areng, laps hakkas esmalt liikuma põlvili, seejärel mänguautot või väikest taburetti enda ees lükates. Iseseisvalt kõndima hakkas 14-kuuselt. Nagu edasisest kirjeldusest näha, läheb pärast kõndima hakkamist keeleline areng väga tempokalt edasi.

⁹ Uurimisperioodi lõpus, 25-kuuselt rääkis laps umbes 80 % mina-vormis. Tungivaid soove avaldas esimest korda mina-vormis, mida kinnitas, korrates palvet ka kolmandas isikus, nt *Mina tahan jäätist! Mina tahan jäätist! Maiie tahab jäätist*.

¹⁰ Hääliku /r/ jättis laps sõnades tavaliselt vahele või asendas häälikuga /v/. Häälikut /l/ hakkas Marie /r/-i asemel kasutama alles palju hiljem, umbes 2 aasta ja 6 kuu vanusena. Artikli kirjutamise ajal oli laps 2 aastat ja 7 kuud vana ning /r/-häälikut veel öelda ei suutnud.

Muusikaline eneseväljendus

Muusikaline eneseväljendus algas Mariel läbi keha. Tinglikult võiks öelda, et esimeseks muusikaliseks väljenduseks oli tants. Rütmilisi tantsulisi liigutusi (keha edasi-tagasi kõigutamine) tegi ta muusikast ajendatuna kohe, kui suutis oma keha kontrollida, end käpukile ajada (6-kuusena). Ka Helmut Moogi (1976, tsit Hallam 2006: 33 kaudu) uurimused märgivad, et umbes 6 kuu vanused imikud suudavad reageerida muusikale rütmilise kiikumisega. Kui Marie suutis end 9-kuuselt toe najal püsti ajada, nõksutas ta millegi toel seistes muusikat kuuldes põlvi ning kõigutas põrandal põlvili istudes ülakeha muusika saatel edasi-tagasi. 11-kuuselt on päevikus märges, et „muusikat kuulates häälitseb valjult”. Kui laps suutis 14-kuuselt juba iseseisvalt seista ja kõndida, lisandusid tantsuliigutustele kätega vehklemine ning keha hakkas lisaks külgliikumisele liikuma ka vertikaalsel suunal (nõtkutas põlvi). Siiski ei lähtunud sellised „tantsud” muusika rütmist. Mõnikord juhtus, et lapse sisemise kõikumise ja muusika rütm kattusid, kuid teadlikult ta enda liigutusi muusika taktis ei sünkroniseerinud. Kuid selline olukord on täiesti normaalne. Nagu ka Aniruddh Patel (2008) märgib, on üsna tähelepanuväärne see, et hoolimata lastelaulude rütmikusest ja sellest, et beebisid kussutatakse kuude kaupa muusika saatel rütmiliselt magama, ei suuda enamik lapsi oma keha liikumist muusika rütmiga sünkroniseerida reeglina lausa enne neljandat eluaastat. See omakorda ei tähenda, et väikelastel puuduks enne neljandat eluaastat võime rütme eristada – vastupidi, juba paaripäevased vastsündinud suudavad tajuda rütmimuutusi ning paarikuuselt hakkavad beebid eelista oma kultuuriruumile omase rütmiga muusikat (Trainor, Hannon 2013: 443–445).

Laulmise alguseks on käesolevas artiklis loetud hetke, mil Marie vokaalisesse eneseväljendusse ilmusid 1 aasta ja 8 kuu vanuses (20. elukuul) esimesed äratuntavad fragmendid lastelauludest.¹¹ Jälgides Marie laulmise arengut 20.–25. elukuul, on näha, kuidas igakuiselt arenevad lapse võimed nii laulu produtseerimise kui ka laulmise kui sotsiaalse tegevuse teadvustamise osas. Areng liikus mööda järgmist seaduspära:

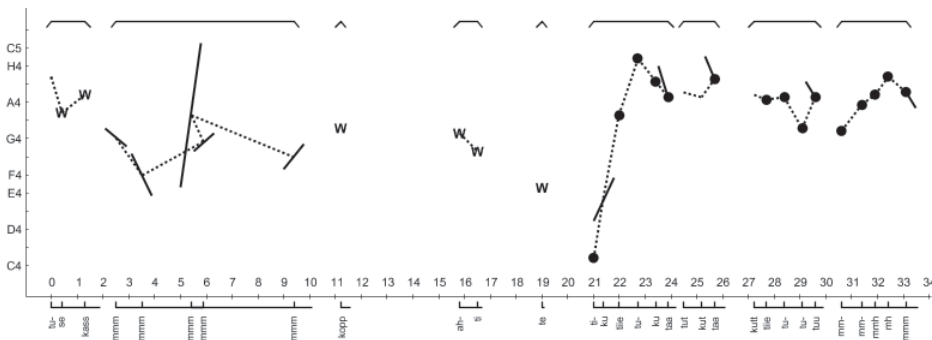
- 1) üksikute sõnade/fraaside ilmumine improvisatsioonilistesse lauludesse (20-kuusena);
- 2) võime laulda tuttavaid lastelaule esmalt üksi, seejärel ka teistega koos (21.–23. elukuul);
- 3) tuttavate meloodiate ümisemine ilma sõnadeta (24-kuusena);
- 4) tuttavatele meloodiatele uute sõnade loomine (25-kuusena).

Järgnevalt kirjeldatakse iga nimetatud etappi lähemalt koos näidetega. Ühe aasta ja 8 kuu vanuses (20. elukuul) ilmusid esimesed äratuntavad fragmendid lastelauludest¹² nagu „Põdra maja” (*kopp, 'hti tee*), „Rongisõit” (*tuhh-tuhh-tuhh*),

¹¹ 17-kuuse lapse kohta on märges, et kuuldes CD-plaadilt laulu „Muki on koerake”, ütles *auh!*, ja „Karumõmmi unelaulu” ajal *mõmm-mõmm*. Ei saa eitada fakti, et konkreetsed laulud sisaldavad neid sõnu loomahääle imiteerimiseks, kuid konteksti jälgides oli tegemist siiski laulu tegelaste nimetamise, mitte laulusõnade esitamisega. Laps tegi loomahääli tavaliselt juba laulu eelmängu ajal või pärast laulu lõppu, laulu ennast kuulas reeglina vaikselt ega häälitseks kaasa.

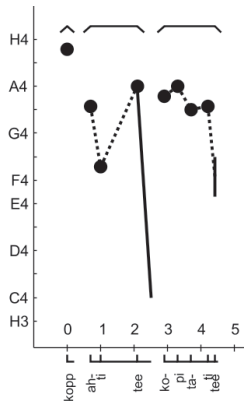
¹² Laulu pealkirja järel on sulgudes toodud 1 aasta ja 8 kuu vanuses ilmunud laulusõnad. Nagu näha, algas tuttavate laulude järgilaulmine pigem refräänidest ning laulu jooksul korduvatest lihtsatest mingit heli matkivatest silpidest kui tähenduslikest sõnadest.

„Kriipsu Kaarel” (*kiips-kaaps, kiibus-kaabus*). Enamikul juhtudest laulis laps omaette mängides või näiteks ükski voodis olles ja und oodates. Laulmine koosnes pikkadest seeriatest, kus vaheldumisi kõne- ja lauluhäält ning „kriiskamist” kasutades järjestab laps erinevaid silpe ning ükskuid sõnu. Sellistesse seeriatesse hakkasidki ilmuma lastelauludest tuttavad fragmendid, mida ta võis improviseerimiseepisoodi käigus esitada nii laulu- kui ka kõnehäälega. Üks selline näide on toodud joonisel 1, kus 20-kuune laps laulab voodis enne lõunauinakut, voodis on ka nukk ja mängujänes. Esitusest on näidatud vaid 33 sekundi pikkune fragment, kogu salvestis oli umbes poole pikem ning salvestamise alguses oli improviseerimine juba mõnda aega kestnud. Salvestamise lõppedes tegi laps pikema pausi, kuid jätkas analoogselt veel üle 10 minuti. Improvisatsiooni kirjeldus: *usle kass* (ütleb need kaks sõna); *mmm* (pikk *glissando* alla ja üles sellel häälikul); *kopp ahti te* (ütleb need sõnad); *tikutiiie tuku taa tiku taa tikutiie tiku ta tut tuu, mmm* (esitab silbid lauluhäälega tõusva meloodiaga); (pikk paus, joonisel toodud osa lõpp); *jänku tiie tet änkutiie uncutaa* (esitab silbid lauluhäälega); *nukk* (ütleb sõna); *nuku nukuuu eise teise* (esitab silbid lauluhäälega). Improvisatsiooni ajal kõlanud fraasikest lastelaulust „Põdra maja” (*kopp ahti te*) esitas laps pigem kõne- kui lauluhäälega, mida märgib joonisel 1 kõnet tähistav tingmärk W. Edasine *tikutiiie....* on selgelt meloodilisem.

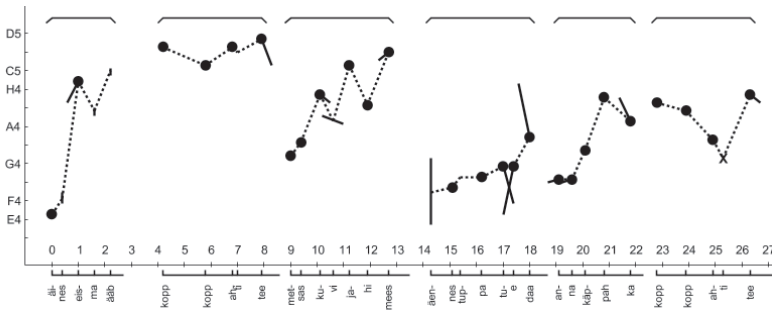
Joonis 1. Improvisatsioon 20-kuuselt. Horisontaalteljel on näha aeg sekundites ja lauldud silbid. Vertikaalteljel on helikõrguste skaala. Tingmärgid: täpp – stabiilne helikõrgus; sabaga täpp – helikõrguse algus stabiilne, siis toimub helikõrguse vajumine joone pikkuses (või vastupidi *glissando*’ga jõutakse stabiilse helikõrguse-ni); vertikaalne kriips – kindlalt määratlemata helikõrgus joonega märgitud vahemikus; W – kõnehääline silp. Fraasi moodustavad silbid on seotud punktiirjoonega.

Järgnevalt on toodud näited prantsuse rahvalaulu „Põdra maja” refrääni esitamise erinevates vanustes. Esimene näide (vt joonist 2) on salvestatud, kui laps oli 20-kuune (1 aasta ja 8-kuune).

Joonis 2. „Põdra maja” refrään 20-kuuselt. Horisontaalteljel on näha aeg sekundites ja lauldud silbid. Vertikaalteljel on helikõrguste skaala. Tingmärgid: täpp – stabiilne helikõrgus; sabaga täpp – helikõrguse algus stabiilne, siis toimub helikõrguse vajumine joone pikkuses; vertikaalne kriips – kindlalt määratlemata helikõrgus joonega märgitud vahemikus. Fraasi moodustavad silbid on seotud punktiirjoonega.

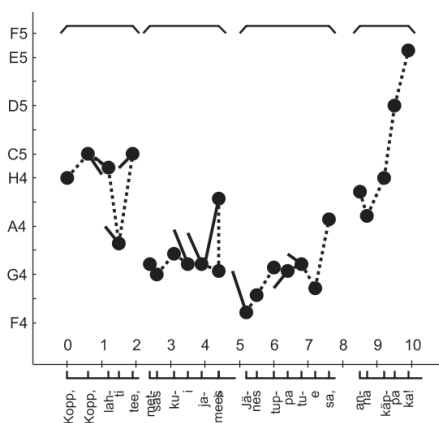
Laulmise ajal istus laps oma söögitolis ning esitas laulu vastuseks palvele laulda. Nagu jooniselt 2 näha, esitas laps laulu algusest vaid ühe sõna (*kopp*), mille järel pidas pausi. Teine lause sisaldas juba kõiki nõutud sõnu (*ahti tee*) ning ka meloodiajoonis oli äratuntav. Järgmisena laulis Marie viiest noodist (neli n-õ kaheksandikku ja pikem lõpunoot) koosneva fraasi (*kopi tati tee*).

Joonis 3. „Põdra maja” 22-kuuselt. Horisontaalteljel on näha aeg sekundites ja lauldud silbid. Vertikaalteljel on helikõrguste skaala. Tingmärgid: täpp – stabiilne helikõrgus; sabaga täpp – helikõrguse algus stabiilne, siis toimub helikõrguse vajumine joone pikkuses (või vastupidi *glissando* abil stabiilse helikõrguseni jõudmine); vertikaalne kriips – kindlalt määratlemata helikõrgus joonega märgitud vahemikus; X – hinnanguline helikõrgus häiritud helisignaali põhjal (veesolin vannis). Fraasi moodustavad silbid on seotud punktiirjoonega.

Teine salvestis „Põdra majast” (joonis 3) on tehtud kaks kuud hiljem, kui laps oli 22 kuu vanune (1 aasta ja 10-kuune). Laulmise ajal oli Marie parajasti vannis ning hakkas laulma omal initsiatiivil, samal ajal hõõrus käega vanniseina, pesi seda. Laul algas salmiosa viimase rea mugandusega *äines eisma ääb* (‘jānes seisma jääb’),¹³ seejärel laulis ta refrääni kõikide sõnadega tervikuna ja siis veel esimese fraasi refräänist. Kõik lauldud sõnad: *kopp, kopp, ahti ee, metsas kuvi ahimees, äenes tuppa tule daa, anna käppah ka; kopp, kopp, ahti tee*. Seejärel katkestas laulmise ja hakkas kommenteerima oma tegevust vannis pesemisel. Kokku kestis esitus umbes 27 sekundit.

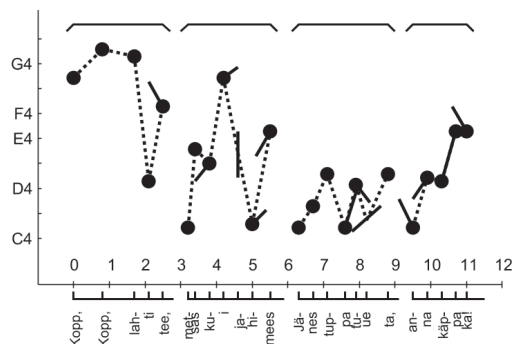
Joonisel 4 on kolmas salvestis samast laulust, mis on tehtud 23 kuu vanuselt (1 aasta ja 11 kuud). Marie istus söögitoolis ja esitas laulu väga kiires tempos, kokku kestis esitus umbes 11 sekundit. Viimase fraasi meloodiakäik oli õige (meloodia liigub üles), aga laps laulis selle oktav kõrgemalt. Sõnad: *kopp, kopp, lahti tee, metsas kuui jahimees, jānes tuppa tuue sa, anna käppa ka*.

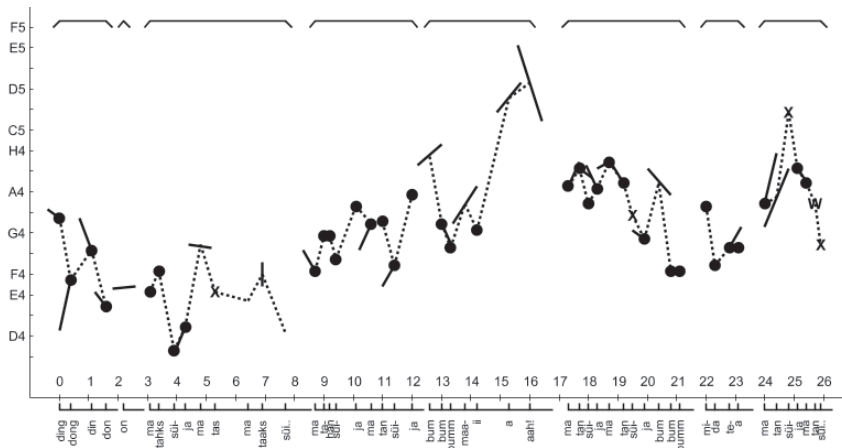
Joonis 4. „Põdra maja” 23-kuuselt. Horisontaalteljel on näha aeg ja lauldud silbid. Vertikaalteljel on helikõrgused. Tingmärgid: täpp – stabiilne helikõrgus; „sabaga” täpp – helikõrguse algus stabiilne, siis toimub helikõrguse vajumine joone pikkuses (või vastupidi *glissando* abil stabiilse helikõrguseni jõudmine); vertikaalne kriips – kindlalt määratlemata helikõrgus joonega märgitud vahemikus. Fraasi moodustavad silbid on seotud punktiirjoonega.

Joonisel 5 on toodud „Põdra maja” salvestis Marie 2. sünnipäeval (24-kuune). Laulmise ajal istus laps ema süles. Joonisel on näha vaid lauluepisoodi algus, kus ta esitas üksinda refrääni. Kuna kasutatud meetod ei võimalda analüüsida mitmehälset laulu, siis edasine on toodud kirjeldusena: kui Marie lõpetas refrääni, ärgitas ema teda edasi laulma ja laulis ise ette refrääni esimese sõna: „kopp”, seejärel jätkasid nad laulmist koos, kordasid refrääni ning laulsid koos ka salmiosa ning alustasid taas refrääniga, kuni Marie tegevuse järsult katkestas ja ütles: *Ei taha seda! Ei taha laulu!* Joonisel 5 on näha esituse esimesed 11 sekundit. Lauldud sõnad: *kopp, kopp, lahti tee, metsas kuui jahimees, jānes tuppa tule ta, anna käppa ka*.

¹³ Korrektnete oleks „lävel seisma jääb”.

Joonis 5. „Põdra maja” 24-kuuselt. Horisontaalteljel on näha aeg ja lauldud silbid. Vertikaalteljel on helikõrgused. Tingmärgid: täpp – stabiilne helikõrgus; „sabaga” täpp – helikõrguse algus stabiilne, siis toimub helikõrguse vajumine joone pikkuses (või vastupidi *glissando* abil stabiilse helikõrguseni jõudmine); vertikaalne kriips – kindlalt määratlemata helikõrgus joonega märgitud vahemikus. Fraasi moodustavad silbid on seotud punktiirjoonega.

Joonis 6. Improvisatsiooniline laul 24 kuu vanuses. Tingmärgid: täpp – stabiilne helikõrgus; „sabaga” täpp – helikõrguse algus stabiilne, siis toimub helikõrguse vajumine joone pikkuses (või vastupidi *glissando* abil stabiilse helikõrguseni jõudmine); vertikaalne kriips – kindlalt määratlemata helikõrgus joonega märgitud vahemikus. X – helikõrgus on oletuslik salvestise tehniliste probleemide tõttu; W – kõnehäälega öeldud sõna helikõrgus. Fraasi moodustavad silbid on seotud punktiirjoonega.

Joonis 6 lõpetab näidete rea. Sellel on näha improvisatsioonilist laulu, kus 24-kuune Marie istub autos ja hakkab spontaanselt laulma sellest, et ta tahaks süüa. Laul algab üminaga *mh-mh* silbil (ei sisaldu joonisel), seejärel osa prantsuskeelse lastelaulu „Frère Jacques’i” refräänist („ding-ding-dong”)¹⁴

¹⁴ Eesti keeles laul „Sepapoisid”. Kodus on seda talle ette lauldud mõlemas keeles.

ja sisaldab kaks korda fraasi „bumm-bumm-bumm”, mis mõjub selle improvisatsiooni raames refräänilaadsena. Enamiku laulust moodustas lause: „Ma tahaks/tahan süüa”, ühe korra ka küsimus: „Mida teha?”. Improvisatsioon lõppes järsku poolelt sõnalt, kui laps hakkas laulmise asemel rääkima. Salvestise kogupikkus on 41 sekundit, kuid tõenäoliselt eelnes sellele juba mõni eelnev lauluepisood. Joonisel 6 toodud laulu sõnad: *ding dong, din don on; ma tahks süüja, ma tas, ma taaks süi; ma tahan süüja, ma tan süüja; bum bum bumm; maa-i-a-aah* (karje nendel häälikutel); *ma tan süüja, ma tan süüja, bum bum bumm; mida teha, ma tan süüja, ma tan süi*.

Arutelu

Artiklis kirjeldatud juhtumiuuringust on näha, kuidas keele omandamine (üksikute sõnade asemel lausete kasutusele võtmine) eelnes laulmisele. Kui vaadelda laulmist tegevusena ning laulu selle produktina, võiks öelda, et sõnadeli oli lapse jaoks tõenäoliselt olulisem roll kui meloodial. Kuigi laps häälitises meloodiliselt ka enne, hakkasid tuttavate lastelaulude sõnad meloodiat kujundama ja struktureerima. Kui käsitleda seda tulemust Valsineri (1997) tsoonilise arenguteooria valguses, saab öelda, et keele omandamine, kõnelemine lausetega Marie vaba liikumise tsoonis sai eelduseks sellele, et laulmine oli tegevusena võimalik tema lähima arengu tsoonis. Üks näide antud uurimusest, mis sobiks arengutsoonide teooriat illustreerima, on Marie kooslaulmise areng.¹⁵ Kui Marie oli 20 kuu vanuselt laulmise kui tegevuse/oskuse saanud oma vaba liikumise tsooni, tähendas see käitumuslikult seda, et tema laulis ja teised kuulasid. Niipea, kui keegi hakkas lapsega kaasa laulma, jäi ta vait ja kuulas. Samuti kuulas ta meelsasti muusikat raadiost või plaadilt, kuid ei teinud katset kaasa laulda. Aja jooksul sai kooslaulmine tegevuseks ergutatud käitumise tsoonis. Kui keegi teine hakkas laulma ning laulu katkestas, laulis Marie ise järgmise sobiva sõna. Sellist põimlaulmist algatasid lapse ema või isa ning püüdsid ise hakata Marie esitatud laulu osadele järjest rohkem „sisse sõitma”, et tekiks kooslaulmise kogemus, mis aega mööda pikenes paari laulusõna kaupa (ergutatud käitumise tsoon). 23 kuu vanuselt suutis Marie lõpuks laulda koos teistega, nii inimestega kui ka plaadimuusikale kaasa. Samuti võttis ta enda peale kooslaulmise initsiatiivi: *emme laulab, issi laulab ka ja Maiie laulab*. Seega saab öelda, et kooslaulmine omaette tegevusena oli jõudnud vaba liikumise tsooni. See protsess võttis kokku aega kolm kuud.

Artiklis on toodud kaks näidet Marie improvisatsioonilistest lauludest, millest esimene on tehtud vaatlusperioodi alguses ja teine lõpus. Esimene improvisatsioon koosneb peamiselt tähenduseta silpidest, mille vahele on pikitud mõned tähenduslikud sõnad „Põdra maja” laulust. Siiski tundub, et Marie jaoks on pigem tegemist oma hääle kasutamise viiside proovimisega või valju sisekõnega. Teine improvisatsioon, mis on tehtud neli kuud hiljem, on juba eesmärgipärane. Laps on tavalise rääkimise asemel valinud viisi väljendada oma soovi meloodiliselt. On näha, et keelelise arengu perioodis on ta liikunud nimisõnadelt tegusõnade juurde, mis väljendub verbi „tahtma” esituses. Esialgu püüab ta sõnu „ma tahaks” korrektselt hääldada (*ma tahks, ma taaks*), kuid

¹⁵ Tuleb tunnistada, et see näide tekitab probleeme lähima arengu tsooni definitsiooni puhul, kuna kooslaulmine eeldabki tegevusena kellegagi koos laulmist.

ilmselt jäädes mõtlema vormide „tahaks” ja „tahan” erinevustele, valib kindla kõneviisi, mida laulmise huvides mugandab: *ma tan*.

Oleme kolleegidega (vt Raju, Välja, Ross, ilmumas) välja töötanud üsna lihtsad kriteeriumid, mille alusel hinnata improvisatsiooniliste laulude vastavust lääne traditsioonilisele lastelaulu kontseptsioonile, võttes seejuures arvesse nii produtseeritud helirea parameetreid kui ka esitust puudutavaid nüansse. Nendest lähtuvalt on nii 20 kui ka 24 elukuu vanuses esitatud improvisatsioonilised laulud põhijoontes sarnased: need ei lõpe toonikasse,¹⁶ rütm ja meloodia on küll olemas, kuid tuginevad suuresti laulus kasutatud silpide ja sõnade häälde- ja rütmile ning häälikute häälde- ja rütmile. Siiski esineb 24. elukuu improvisatsioonis kaks kohta, mida võiks pidada teadlikuks meloodia kujundamiseks (silbid *bum bum bumm*, millel pole laulu muidu nii tungivalt esitatud sõnumiga otsest seost). Mõlema improvisatsiooni esitus on spontaanne ning verbaalseid kommentaare laulmisprotsessile või enda parandamist laulmise käigus ei esine. Kuna tegemist oli ainult helisalvestistega, mitte videoga, ei saa midagi öelda kaasnevate liigutuste kohta, kuid tõenäoliselt olid need mingil kujul olemas, sest samal perioodil tehtud mõne analoogse improvisatsiooni videosalvestistel on kaasnud liigutused. Sellest käsitlusest tulenevalt ei saaks neid improvisatsioone pidada lauludeks, vaid tuleks käsitleda pigem laulmisprotsessina. Ka laps ise suhtus tuttavate lastelaulude laulmisesse ning improviseerimisse erinevalt. Kui improvisatsiooniliste laulude puhul ei olnud lapsel vaadeldavas vanuses tekkinud veel teose kui terviku tunnetust (improvisatsioon lõppes suvalisel hetkel, tihti mõne muu tegevuse algamisel), siis tuntud lastelaulude esitamisel jäi Marie alati pärast lõpetamist äraootavale seisukohale, kuna tavaliselt järgnes tema laulmisele vanematepoolne kiitus, tihti ka aplaus. Seega võib öelda, et tuttavate laulude puhul võiks teosetunnetusest mingis mõttes rääkida, kuid pigem tekitab terviku mingi väline lõpetav signaal, näiteks kiitus „Tubli!” või aplaus. Improvisatsioonilistele lauludele säärast välist kiitust reeglina ei järgnenud.

Kui laulmist saab lapse tegevusi jälgides teatud parameetrite esinemise järgi kindlaks teha, jääb väikelaste puhul alati õhku küsimus sellise tegevuse teadvustatusest. Kõige lihtsam on siis, kui laps ise defineerib, et nüüd ta laulab või mitte. Laulmise kui teadvustatud tegevuse ja laulu mõiste kinnistumise juures oli huvitav see, et kui Marie oli 20-kuuselt teatud määral omandanud „Põdra maja” refräänilise laulmise oskuse, seostuski tükk aega just ainult see teos tal mõistega „laul”. Küsimusele, kuidas käib laul, või palvele midagi laulda, reageeris ta alati „Põdra maja” refrääniga.¹⁷ Ometi suutis ta esitada juba ka katkeid teistest lastelauludest, kuid millegipärast ei laiendanud ta neile veel „laulu” mõistet. Kuski 22 elukuu vanuselt hakkas ta aga defineerima laulmist kui tegevust ning laulu mõistet laiendama ka teistele lauludele. Oma laulmist juhatas ta mõnikord pidulikult sisse, näiteks: *Mina laulan nüüd natuke: ong*

¹⁶ Antud juhtudel on nii laulude algamine kui ka lõppemine tinglikud, sest tegevus on salvestamise ajaks juba alanud ning tõenäoliselt jätkus sarnasel moel ka pärast salvestamise lõppu.

¹⁷ Nimetatud laulu salmiosa sõnu suutis Marie laulda emaga kaasa 2-aastaselt (24-kuuselt), kuid tekkis kahtlus, et salm ja refrään ei moodustanud lapse jaoks selles vanuses veel ühtset tervikut. Sellele annab kinnitust üks vestlus lapsega, kus ta rääkis, et issi oskab laulda laule „*Kopp, kopp, lahti tee*”, „*Ong see sõitis tuhh-tuhh-tuhh*” ja „*Põdanna metsa sees*”. Sõna *põdanna* tähistas siis laulusõnu „põdral maja (metsa sees)”.

see *sõitis tuhh-tuuh-tuuh* (öeldes esmalt laulusõnad välja kõnehäälselt), millele järgnes laulmine kõnehäälest äratuntavalt erineva lauluhäälega.

Kui vaadelda analüüsi kaasatud „Põdra maja” esitusi, on kõige suuremat arengulist hüpset märgata esimese (20-kuune) ja teise (22-kuune) näite vahel. Kuigi 20 kuu vanuses tehtud salvestis koosneb ainult üheksast silbist, võib juba märgata laulu originaalile omast sisemist meetrumit: kuigi esimeses fraasis (*kopp-kopp*) jätab laps ühe sõna ära, ei kiirusta ta selle arvelt edasi, vaid teeb pausi, kuhu põhimõtteliselt mahuks ka teine, puuduv sõna. Sõnapaar „lahti tee” on lapsele arusaadav ning ilmselt ka hästi meelde jääv, samas kui laulu edasine sõnum („metsas kuri jahimees”) sisaldab raskemini hääldatavaid sõnu ning tõenäoliselt oli talle seal ainsana tuttav sõna „mets”, mistõttu seda ta veel esitada ei suutnud. Kaks kuud hiljem on ta omandanud aga juba kõik refrääni kuuluvad sõnad. 22 kuu vanuses tehtud salvestises tundubki lapse põhitähelepanu olevat sõnade õigel hääldusel. Sellest tulenevalt on ka tempo suhteliselt aeglane ja Marie hääldab hoolega välja raskeid häälikukombinatsioone, eriti sõnas „jänes” (*änes, äines*). Kuu hiljem (23 kuu vanuselt) on ka sõnade hääldus paranenud niivõrd, et laulmise tempot saab oluliselt tõsta ning rohkem rõhku läheb meloodia kujundamisele, sealjuures on laps eriti silmas pidanud laulu viimast fraasi, kus ta laulab käigu üles õigesti, aga oktav kõrgemalt. Siiski ei ole 20–24 kuu vanuses tehtud salvestistes märgata teadlikku helistikku valikut, laps lihtsalt alustab laulmist „kuskilt” ning ei korrigeeri seda laulmise käigus ka kuidagi näiteks oma hääleulatusel paremini sobivaks. Kolmandas näites (23-kuune) lõppeb laul väga kõrgel noodil (E5), mida tal on üsna raske teostada, hääli läheb väga peenikeseks ja vaikseks.

Lisaks artikli sissejuhatuses puudutatud kõne ja muusika arengujärjekorra probleemistikule võiks selle juhtumiuuringu käigus kogutud informatsiooni põhjal kategoriseerida kaheaastase väikelapse hääliitsusi nende eesmärgi kohaselt kolme kategooriasse: 1) sõnad/rääkimine, 2) laulud, st meloodia produtseerimine koos või ilma laulusõnadeta, 3) kriisked, karjed ja hüüded. Viimane kategooria võib sisaldada samuti sõnu või silpe ning kõlada mõnikord mingis mõttes isegi meloodia sarnaselt. Pigem oli kriiskamine kombineeritud laulmisega, kuid mitte alati. Mariel esines vaadeldud ajavahemikus kaks suuremat kriiskamise perioodi: esimene oli kõne-eelsel perioodil, umbes 6.–8. elukuu vahel, ning teine vahetult enne 2. sünnipäeva. Ka evolutsioonilises mõttes võiks karjumine/kriiskamine täita eraldiseisvat ülesannet, milleks on otsekoheste tähelepanu vajadus.

Käesolevas töös kasutatud Stadler Elmeri ja Elmeri (2000) meetod on hea helisalvestiste detailseks analüüsiks, eriti improvisatsiooniliste laulude ülesmärkimiseks, kuid ei võimalda näiteks joonisel toodud meloodiat hiljem väga lihtsalt klaveril järele mängida. Isegi stabiilsena fikseeritud helikõrgused jäävad reeglina siiski „klaveriklahvide vahele” ning säärasest noodistusest tuleks lugejal teha ise otsus, milline helikõrgus klaviatuuril valida. Suur probleem on ka harjumuspärase rütmi märkimisviisi puudumine. Horisontaalteljel saab helikõrguste pikkusi muidugi eristada, kuid näiteks punkteeritust või *legato*’t see edasi ei anna. Analüüsiprotsessis kulub paarikümne sekundi pikkuse laulu analüüsimiseks kordades kauem aega. Üht helikõrgust on võimalik kuulata sadu kordi ning suurendada helikõrguse kõikumist näitavat graafikut ülimalt detailseks. Tuleb silmas pidada, et selline analüüs ei sarnane laulude kuulamisele tavapärasel olukorras, kus inimtaju üldistab ning kategoriseerib kuul-

dud helikõrgusi mõnel juhul ka teisiti, kui seda näitab detailne analüüs. Tavapärasel kuulamisel jäävad tähelepanuta helikõrguse kõikumised (n-ö sabad joonisel täppide taga), kuna nende kestus on reeglina mõned millisekundid. Silpide alguses olevatest kaashäälikutest tulenevalt võib samuti helikõrgus kõikuda, olen püüdnud silpide puhul analüüsi alla võtta vokaalide helikõrgused. Taoline visualiseerimismeetod töötab kõige paremini siiski juhtudel, kui salvestist on võimalik joonise vaatamise ajal ka kuulata.

Kokkuvõte

Käesoleva uurimuse aluseks olid video- ja helisalvestised ning kirjalikud märkmed ühe väikelapse keelelise ja muusikalise arengu kohta. Uuringu ajendiks oli huvi, kas konkreetne väikelaps areneb muusikapsühholoogias enim tunnustust saanud teooriate kohaselt, kus keele omandamine on laulma hakkamise eelduseks, või on tegemist lapsega, kes „laulab enne rääkima hakkamist”. Juhtumiuuring näitas, et laulmisprotsessis ilmusid esmalt laulusõnad, misjärel hakkas kujunema ja täpsustuma laulu meloodiajoonis. Enne kui laps suutis ümiseda lastelaulu meloodiat, pidi ta olema selle omandanud koos laulusõnadega. Vaatlusperioodi jooksul arenes paralleelselt oskus laulda tuntud lastelaule ning improviseerida, mõelda ise laule välja. Kui esialgu oli laulmine lapse jaoks individuaalne tegevus, siis teise eluaasta alguseks soovis ja suutis ta laulda ka teistega kaasa ning hakkas tegema ise ettepanekuid koos laulda.

Uurimuse läbiviimiseks ning tulemuste avaldamiseks on andnud loa Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia eetikakomisjon. Mõlemad lapsevanemad on andnud nõusoleku lapse andmete kasutamiseks teaduslikel eesmärkidel. Uurimus on läbi viidud Eesti Teadusagentuuri grandi IUT12-1 „Muusika performatiivsed aspektid” ning Kanada sotsiaal- ja humanitaarteaduste fondi poolt finantseeritava projekti „Advancing Interdisciplinary Research in Singing (AIRS)” toel.

Kirjandus

- Argus, Reili 2004. Eesti keele käändesüsteemi omandamine: esimestest sõnadest miniparadigmadeni. – Emakeele Seltsi aastaraamat, kd 49 (2003). Tallinn: Emakeele Selts, lk 23–48.
- Barrett, Margaret S. 2006. Inventing songs, inventing worlds: The „genesis” of creative thought and activity in young children’s lives. – International Journal of Early Years Education, kd 14, nr 3, lk 201–220.
- Boersma, Paul, Weenink, David 2013. Praat: doing phonetics by computer. [Computer program. Version 5.3.83.] <http://www.praat.org> (2. VI 2013).
- Cohen, Annabel J. 2012. Creativity in singing: Universality and sensitive developmental periods? – Musical Imaginations. Multidisciplinary Representations on Creativity, Performance, and Perception. Toim David Hargreaves, Dorothy Miell, Raymond MacDonald. Oxford: Oxford University Press, lk 173–189.
- Davidsen, Lyle 1994. Songsinging by young and old: A developmental approach to music. – Musical Perceptions. Toim Rita Aiello, John A. Sloboda. New York–Oxford: Oxford University Press, lk 99–130.

- Davidson, Lyle, Colley, Bernadette 1987. Children's rhythmic development from age 5 to 7: Performance, notation, and reading of rhythm patterns. – *Music and Child Development*. Toim J. Craig Peery, Irene Weiss Peery, Thomas W. Draper. New York: Springer Verlag, lk 107–136.
- Davidson, Lyle, Scripp, Larry 1988. A developmental view of sight-singing: The internalization of tonal and temporal space. – *Journal of Music Theory Pedagogy*, nr 2, lk 10–23.
- Davidson, Lyle, Welch, Patricia 1988. From collections to structure: The developmental path of tonal thinking. – *Generative Process in Music*. Toim John A. Sloboda. Oxford: Oxford University Press, lk 260–285.
- Dowling, Walter Jay 1984. Development of musical schemata in children's spontaneous singing. – *Cognitive Processes in the Perception of Art*. Toim W. Ray Crozier, Anthony J. Chapman. Amsterdam: Elsevier Science Publishers, lk 145–162.
- Graue, M. Elizabeth, Walsh, Daniel J. 1998. *Studying Children in Context: Theories, Methods, and Ethics*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Hallam, Susan 2006. *Music Psychology in Education*. London: University of London, Institute of Education.
- Iitaka, Kyoko, Sano, Ryogoro 1980. *Early Language Development in the First Two Years: A Longitudinal Study of 10 Children*. Tokyo Gakugei University, Research Institute for the Education of Exceptional Children.
- Moog, Helmut 1976. *The Musical Experience of the Pre-School Child*. Tlk Claudia Clarke. London: Schott.
- Patel, Aniruddh Daniel 2008. *Music, Language, and the Brain*. Oxford–New York: Oxford University Press.
- Raju, Marju, Välja, Laura, Ross, Jaan (ilmumas). Estonian children's improvisational songs, the nature of performance and songs' coherence with the Western tonal musical canon. – *Musicae Scientiae*.
- Stadler Elmer, Stefanie 2011. Human singing: Towards a developmental theory. – *Psychomusicology: Music, Mind and Brain*, kd 21, lk 13–30.
- Stadler Elmer, Stefanie 2012a. Infant vocal productions challenge music education: A case study on the transition between speaking and singing at age 14 months. – *Proceedings of the 24th International Seminar on Research in Music Education*. Thessaloniki, July 8–13, lk 223–231.
- Stadler Elmer, Stefanie 2012b. Characteristics of early productive musicality. – *Problems on Music Pedagogy*, nr 10, lk 9–23.
- Stadler Elmer, Stefanie, Elmer, Franz-Josef 2000. A new method for analyzing and representing singing. – *Psychology of Music*, kd 28, nr 1, lk 23–42.
- Trainor, Laurel J., Hannon, Erin E. 2013. *Musical development*. – *The Psychology of Music*. Third edition. Toim Diana Deutsch. San Diego: Elsevier, lk 423–474.
- Trehub, Sandra E. 2003. Musical predispositions in infancy: An update. – *The Cognitive Neuroscience of Music*. Toim Isabelle Peretz, Robert J. Zatorre. Oxford–New York: Oxford University Press, lk 3–20.
- Valsiner, Jaan 1997. *Culture and the Development of Children's Action: A Theory of Human Development*. Second edition. New York–Chichester–Weinheim–Brisbane–Singapore–Toronto: John Wiley and Sons, Inc.

- V e l l e m a n, Shelley L., V i h m a n, Marilyn May 2006. Phonological development in infancy and early childhood: Implications for theories of language learning. – Phonology in Context. Toim Martha C. Pennington. Luton: Macmillan, lk 25–50.
- V i h m a n, Marilyn May, B o y s s o n - B a r d i e s, Bénédicte 1991. Adaption to language: Evidence from babbling and first words in four languages. – Language, kd 67, nr 2, lk 297–319.

Words before melody: a case study of infant musical development

Keywords: infant musical development, case study, relationship between linguistic and musical development

The article explores and analyses the musical development of an infant from birth to the beginning of her third year of life. Detailed analysis addresses the months 20–25. The object of analysis is Marie, daughter of the first author, whose development has been recorded by her parents in the form of diary entries as well as video and sound recordings used in the analysis. Marie began to speak at 19 months and to sing at 20 months. The development of singing skills is illustrated by an analysis of her presentations of children’s song („The big old deer”) and two improvised songs. In Marie’s case acquisition of speech was a prerequisite of singing. At first, recognizable elements of lyrics began to emerge, then the melody. The child could hum the melody of a children’s song only after she had learnt it together with the lyrics. Her abilities to sing children’s repertoire and to vocally improvise developed parallely. At first, her musical self-expression evolved on an individual level (as vocalised inner speech), while at 23 months there was added appreciation of singing as a social activity, an ability and wish to sing along with others, and to initiate such activity.

Marju Raju (b. 1982), MA, PhD Student at the Estonian Academy of Music and Theatre, marju.raju@gmail.com

Jaan Ross (b. 1957), PhD, Member of the Estonian Academy of Sciences, Estonian Academy of Music and Theatre, jaan.ross@gmail.com